

تحلیل عنصر ورودی در معماری اسلامی با توجه به مقوله هویت اسلامی (نمونه‌ی مورد

مطالعه: مسجد شیخ لطف‌الله، امام و علی اصفهان)

دکتر محمد مهدی گودرزی سروش، بهادر آربین منش،

استادیار معماری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، goodarzisoroush@gmail.com

دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد همدان، گروه معماری: واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران،

چکیده

معماری یکی از هنرهای اسلامی است که خصوصیات هویتی اسلام را در خود جای داد و تقریباً تمام هنر دینی را با خود به همراه دارد، به همین دلیل در اسلام به معماری مساجد بسیار اهمیت داده شده است و بنای معماری مسجد را به زیباترین هنرها می‌آراستند. در واقع مساجد جلوه‌ای از هنرهای اسلامی هستند. همچنین در دنیای معاصر کمتر به هویت و تاثیر آن در زندگی انسان پرداخته می‌شود و این سبب ساخت و سازه‌های بی هویت است که در اثر گذشت زمان رو به زوال و نابودی می‌رند. مساجد به دلیل در هم آمیختگی که با جان و روح انسان دارند، با مسائل هویتی گره خورده و تاثیر هویت در این اماکن چشم‌گیر است. از سوی دیگر تاثیری که مساجد به عنوان خانه‌ی معنوی انسان مسلمان بر روی او می‌گذارد، غیر قابل انکار است. در این مقاله با تحلیل عناصر هویت ساز در بخش ورودی مساجد در دوره‌ی صفویه به روش توصیفی تحلیل پرداخته شد. نتایج نشان می‌دهند که مسجد شیخ لطف‌الله و امام اصفهان در هویت آفرینی کیفیت‌های ورودی مشابه یکدیگر می‌باشند و هر دو بطور چشمگیری بالاتر از مسجد علی ارزیابی می‌شوند.

کلمات کلیدی: هویت اسلامی، عنصر ورودی، مسجد، معماری اسلامی

مقدمه

معماری اسلامی را می‌توان بر اساس ویژگی‌های آن شناخت، زیرا یکی از بهترین راه‌های شناخت ارزش بسیاری از موضوعات، شناخت نتایج معنوی حاصل از آن‌هاست: آگاهی به نقش آثار معماری ایرانی-اسلامی در واصل گردانیدن انسان به آرمان‌های معنوی حیات در جامعه اسلامی، و وصول به هدف آرمانی انسان، و شناخت جایگاه او در عالم هستی. از این مفهوم به هویت ایرانی اسلامی در معماری یاد می‌کنیم. به این ترتیب، هر آنچه که به احراز هویت معنوی و مستقل انسانی انجامیده و وی را در رسیدن به آرمان‌هایش یاری رساند، از دیر باز مورد توجه انسان‌ها بوده، که معماری اسلامی یکی از اصلی‌ترین آن‌هاست. هویت ایرانی اسلامی بیانگر خصوصیات فرهنگی و مشخصات این سرزمین است. موضوعی که باید در تمام شئون زندگی، بخصوص عرصه معماری و شهرسازی متجلی شود. همچنین معماری کی از هنرهای اسلامی است که خصوصیات هویتی اسلام را در خود جای داد و تقریباً تمام خصوصیات هنر دینی را با خود به همراه دارد. از طرفی معماری مساجد در ایران یک دنیا شور و هیجان و یک سکوت و آرامش با شکوه را به نمایش می‌گذارد که نماینده ذوقی سرشار از زیبایی شناسی است و منبعی جز ایمان مذهبی و الهام آسمانی نمی‌تواند داشته باشد. مساجد شامل اجزاء مختلفی چون گنبد، محراب، مناره، مقرنس، ورودی و شبستان می‌باشد و با نگاهی به اکثر مساجد در معماری ایرانی می‌توان گفت ورودی مساجد معمولاً در قسمتی قرار دارد که در دو جانب آن مناره‌هایی مانند دو ستون بلند نهاده شده است. ورودی در تفکر اسلامی از شان مقدس و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، از اینرو هدف این مقاله تحلیل عنصر ورودی مسجد شیخ لطف‌الله با مقوله‌ی هویت می‌باشد.

۱- بررسی مفهوم هویت

معادل انگلیسی هویت واژه Identity است. دیکشنری آکسفورد این واژه را "آنچه که کسی یا چیزی هست، همان بودن" (Who or what Identity sb/sth is, State of being the same) معنی کرده است (قاسمی، ۱۳۹۰: ۵۷). ریشه Identity از واژه لاتین Identities می‌باشد. Idem به معنی همان و Entities به معنی موجود بودن است. به عبارت دیگر Identity به معنی همان موجود بودن و همانی مطلق است (قطبی، ۱۳۸۷: ۷۹).

هویت از لفظ «هو» گرفته شده که اشاره به غایت است و آن درباره‌ی خدای تعالی اشاره است به کنه‌ی ذات او به اعتبار اسماء و صفات او با اشعار به غیبیت آن (دهخدا، ۱۳۷۷). فرهنگ معین هویت را "آنچه موجب شناسایی شخص باشد یعنی آنچه باعث تمایز یک فرد از دیگری باشد" تعریف کرده است. فرهنگ عمید واژگان "شخصیت، ذات، هستی و وجود" را هم معنی هویت آورده است. در فرهنگ لغات و اصطلاحات فلسفی "هویت اشاره به ذات و تشخیص و این همانی موجودات" است و نیز ذکر شده که "واژه عربی هویت دارای کاربرد فلسفی است که عبارت است از دو چیز که با هم در وجود و حقیقت یکی باشند هرچند که دارای بعضی وجوه افتراق باشند." (قطبی: ۷۸-۷۹). ساروخانی در دایره المعارف علوم اجتماعی ذیل واژه هویت اینچنین آورده است: کوشش فرد به منظور تحقق یکتایی خویش است در شرایطی که در حال شکل‌دادن به رفتار خویش است بدینسان به نظر گافمن فرد بین من در شرایط موجود و من واقعی قرارداد (ساروخانی، به نقل از گافمن، ۱۳۷۰، ۴۳۳).

(جدول ۱)، تعاریف هویت در فرهنگ علوم گوناگون (منبع: نصر، ۱۳۹۲، ۲۰)

نام فرهنگ	مفهوم هویت
فرهنگ علوم انسانی	چیستی و کیستی
فرهنگ عرفانی	ذات متلق
فرهنگ علوم فلسفی و کلامی	مشتق از (هو) حقیقت جزئی
فرهنگ معارف اسلامی	حقیقت مطلقه مشتمل بر حقایق
فرهنگ اصطلاحات منطقی	ماهیت مشخص متعین جزئی که در خارج موجود است
فرهنگ المنجد عربی	(او) بودن
لغتنامه دهخدا	تشخیص

برای شناخت مفهوم هویت لازم است به فرآیند شکل‌گیری آن پرداخته شود. فرآیند تشخیص هویت فرآیندی قیاسی میان عینیت موجود (object) و داده‌های ذهنی (subject) است (پاکزاد، ۱۳۷۵: ۱۰۰). ذهن انسان مدام در حال دریافت اطلاعاتی از محیط پیرامون اعم از اشیاء، انسان‌ها، موقعیت‌ها و در یک کلام واقعیت بیرونی موجود در جهان به واسطه حواس پنج‌گانه است. عینیت به "مجموعه اطلاعات انتقال یافته از رده واقعیت که منجر به ادراک یک پدیده می‌گردد" اطلاق می‌شود (قاسمی، ۱۳۹۰: ۴۲). بنابراین عینیت از یک طرف تحت تأثیر ویژگی‌های محیط و از طرف دیگر وابسته به قوای ادراکی انسان است. میزان حساسیت اندام‌های حسی انسان نسبت به محرک‌های بیرونی در کیفیت عینیت ساخته شده از محیط دخیل است. دومین عامل فرآیند قیاسی تشخیص هویت، داده‌های ذهنی یا ذهنیت است. ذهن انسان برای حصول شناخت دست به طبقه‌بندی داده‌ها می‌زند. حاصل تجربیات زیسته فرد و میراث فرهنگی منتقل شده به او، نظامی از سنجش و طبقه‌بندی در ذهن می‌سازند. تمامی اطلاعات وارد شده به ذهن توسط این نظام سنجیده، پردازش و طبقه‌بندی می‌شود. به این ترتیب است که انسان نسبت به اطلاعات دریافت شده واکنش نشان می‌دهد. به نظر کوین لینچ بر اساس این احساس است که انسان می‌تواند "رابطه‌ای موزون بین خود و جهان خارج" به وجود آورد (همان: ۴۸).

۱-۲- هویت اسلامی

(جدول ۲)، هویت از دیدگاه متفکران اسلامی (منبع: محمد رضا بمانیان و همکاران، ۱۳۸۹، ۴۲)

مکاتب	تعاریف	عوامل زیر بنایی هویت	نظریه پردازان

ابن سینا	دانش زیر بنای هویت ثبات و دوام در هویت و حرکت جوهری کند هویت	تعریف ماهیت شیء به طوری که بر همه ویژگی ها قابل تعمیم باشد.	فلسفه مشا	فلسفه
سهروردی	فطرت زیر بنای هویت	ادراک هویت از طریق ادراک مفاهیم فطری با شناخت حضوری	فلسفه اشراق	
شیخ محمود شبستری	معنویت زیر بنای هویت	وابسته بودن هویت به ذات الهی و جلوه و جمال و تجلی او		عرفان
امام خمینی ، مطهری ، صدرالمطالین	فطرت و معنویت ریشه مشترک هویت ها	۱-تاکید بر اصالت و ثبات در هویت ۲-اتحاد علم و عالم معلوم (بیانگر رکن خود آگاهی و علم حضوری و وجودی در هویت) ۳-تاکید بر تحرک و پویایی و توسعه در هویت (درک حضوری ویژگی های ذاتی و عرضی در ماهیت وجود یک شیء)		حکمت متعالیه

۱-۳- هویت مکان

هویت مکان به ویژگی‌های قابل تشخیص مکان اشاره دارد، هویت مکانی بخشی از هویت فردی یا جمعی کنشگران است. گرچه هویت مکان بر ساخته شدن هویت مکانی تأثیرگذار است اما عوامل دیگری نیز در این زمینه دخالت دارند. بر اساس نظریه پروشانسکی هویت مکانی حاصل شناخت فرد از جهان فیزیکی است که در آن زندگی می‌کند. این شناخت شامل "خاطرات، ایده‌ها، احساسات، دیدگاه‌ها، ارزش‌ها، ترجیحات، مفاهیم و ایده آل های رفتاری و تجربی انسان در محیط‌های متنوع و پیچیده فیزیکی است که فضای تجربی انسان را اعم از ادراک و رفتار به وجود می‌آورد" (همان : ۴۵). مکانی که شخص پیوندی تعاملی با آن دارد در شناخت وی از خود و نحوه معرفی خود به دیگران نقش دارد. یکی از ملزومات این همانی با فضا (هویت مکانی) استمرار ارتباط با فضا و تکرار آن در زندگی فرد است. زمانی که استفاده از یک فضا عادت روزمره فرد باشد احساس این همانی قوت می‌گیرد و هویت فراهم می‌شود (پاکزاد، ۱۳۷۵: ۱۰۴). برقراری و استمرار روابط با دیگر کنشگران فضا، رکن اساسی دیگر در شکل‌گیری هویت مکانی است. بنابراین هویت مکانی حاصل روابط فرهنگی و اجتماعی در بین گروه خاصی از انسان‌ها در یک فضای خاص و طی یک زمان خاص است. (معلمی، ۱۳۸۷: ۴۵)

۲-تعریف و بررسی عنصر ورودی در بنا

۲-۱-واژه‌شناسی

ورودی: درون رفت، حق ورود، ورود، بار، آغاز (Hosseinzadeh, Salaty, 2010)، مدخل، ورودیه، شروع، باب (ولاستون، ۱۳۷۵: ۵۵۷)، در، دروازه، ورودی که از آن طریق می‌توان وارد بنا یا محدوده‌ای شد. محدوده یا فضایی در مجاورت و مرز بلافصل آن (Davies, and Jokinemi, 2008: 137).

ورودی‌ها به عنوان فضایی مبدل جایگاه گذر از جایی به جای دیگر هستند و علاوه بر آن که حریم دو فضای مختلف را نشانه گذاری می‌نمایند، عاملی برای تغییر دید، تغییر آب و هوا، تغییر رفتار و تغییر ریتم به شمار می‌آیند.

۲-۲- مروری بر مفاهیم ورودی بنا

(جدول ۳)، طبقه‌بندی ویژگی‌های ورودی بنا (دانشمند، نقره‌کار، ۱۳۹۲)

ب: نقش نمادین

«آستانه علاوه بر تجلی عملکرد ساختاری-فرهنگی، معرف نمادین نیز است» (گروتز، ۱۹۸۷: ۲۵۱). ورودی خانه باید به نوعی مفهوم استقلال شخصیت ساکنان آن خانه را منتقل کند. ورودی خانه تنها به عنوان سدی در برابر نگاه یا ورود نا محرم نیست. بلکه نمادی است از ذهنیت و ساکنان و افراد آن خانه (نادری آزاد، ۱۳۸۰: ۳۹). همچنین دو سرنمایان مدخل ورودی، به شیوه‌های متنوع و نمادین، مرز درون و بیرون و پیام رسان حد استحکام و امنیت بوده و محل ابراز بزرگ‌بینی و تفاخر شمرده شده است.

د: حرمت‌آفرینی

محتوای نمادین یا آیینی ورود به خانه، در سلسله مراتب مسیر میان دنیای خود و غیر خود متجلی بوده و در دفع تعرض و تجاوز کارساز بوده است. در اکثر مطالعات خصلت حرمت‌آفرینی آستانه ورودی، به عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر واجد سلسله مراتب، مورد توجه و تکریم قرار داشته است. (نادری آزاد، ۱۳۸۰: ۳۹)

و: نمود سلسله مراتب حرکت و دید

سلسله مراتب حرکت و دید در ساختمان سنتی در هماهنگی با عملکرد، اقلیم و محیط، فرهنگ و مذهب از ورودی شروع می‌شود. اغلب بناهای سنتی ایرانی، تنها با ایجاد ورودی پرتزین، روزنی مقعر به درون بنا گشوده‌اند که بیانگر پذیرش مشروط در ورود به داخل بناستو به علاوه، محل قرارگیری آستانه ورود به خانه و کیفیت آن، یکی از نمودهای سلسله مراتب ارتباطی و استحفاظی افراد خانواده (درون خانه) با سایرین است (حائری، ۲۰: ۱۳۷۵). ایوان بلند و زیبایی ورودی خانه با گشاده رویی از میهمان استقبال می‌کرد. میهمان هر که بود پس از ورود در هشتی منتظر می‌ماند تا نامحرمان روی گیرند، و نگاه که می‌خواست از هشتی به درون خانه رود از راهرویی می‌گذشت که دید مستقیم به صحن نداشته باشد. میهمان اگر مرد بود در بیرونی مورد استقبال و پذیرایی قرار می‌گرفت و اگر زن بود به اندرونی هدایت می‌شد و به جمع بانوان خانه می‌پیوست» (کارشناس، ۱۳۷۶: ۳۹)

الف: فضایی دروازه مانند

ورودی باید فضایی مانند دروازه را ایجاد کند، به این معنا که باید هشتی‌ای داشته باشد و راهرویی داخل آن. ورودی یعنی گذار از فضایی گشوده و ورود به قلمرویی مستقل و خصوصی که سرآغاز یا سرانجام یک سفر است (نادری آزاد، ۱۳۸۰: ۳۹)

ج: کیفیت تقعر

«کیفیت تحدب در ورودی می‌تواند حالتی پس‌زننده به دیدار کننده القاء سازد. در مقابل، کیفیت تقعر در ورودی می‌تواند دیدار کننده را پذیرا باشد (و به او خوش آمد گوید)» (گروتز، ۱۹۸۷: ۲۵۲)

ه: وجود تزئین در سردرها

سردرها همیشه به صورت یک مجموعه مرکب از تقطیع عناصر و سطوح بهم بافته بوده است. «سردرها»ی سنتی نسبت به نمای بیرونی عقب‌نشینی کرده‌اند و از این اختلاف، سطح پیشانی فراهم آمده که محل انجام تزئین برای نمایانی بیشتر بوده است. تبدیل و پذیر نیم مربع پایین به کنج‌های عقب کشیده در صورت تاکید بیش‌تر بر تقدس مکان، با سیستم مفرنس تسلسل می‌یافت تا به همراه نقش نیم گنبد موجود، حالتی

مقدس یابند. مانند آن چه در سردرهای مساجد به وضوح دیده می‌شود. (نادری آزاد، ۱۳۸۰: ۳۹)

ز: جداسازی فضای عمومی (بیرونی) از خصوصی (اندرونی)

«آستان ورودی» مرکب از دروازه، اتاق، آستانه، درگاه، هشتی، سکو و درب است. وقفه و مکث آنی در مجموعه حجمی و مفصلی «سردر» با همه الحاقات آن، فرصتی است تا انسان به تناسب ادراک پیام اولیه، (که با رمز و نماد در شکل حجمی سردر تجسم می‌یابد) از حس و حال مربوط برای تغییر فضا بهره‌مند شود.

با گذشتن از «آستانه»، انسان وارد حوزه دیگری می‌شود. در بدو ورود به بنای سنتی، مواجهه با سقفی کوتاه و فضایی تاریک، با منافذ نوری تعبیه شده در سقف، شخص را به محض ورود تحت تاثیر آنی این تغییرات قرار می‌دهد. حرکت رو به جلو در مسیر دهلیز، از میان هشتی می‌گذرد. هشتی حد میانی و مفصل فضایی تنظیم کننده حدود عرصه‌های اطراف آن است

ی: وجود عملکردهای متنوع

این مفصل فضایی علاوه بر نقش پیوندی و محرمیت آفرین آن، عملکردهای متنوعی را شامل می‌شود: «ورودی فضایی است شاخص و امکان مکث را به اندازه لازم فراهم می‌آورد. فضاهای خانه در بدو امر معلوم نیست و به تدریج آشکار می‌شود. فضای ورودی در خانه‌های تاریخی این امکان را فراهم می‌آورد که اعمالی چون مذاکره، دیدارهای سریع و غیر رسمی، رد و بدل کردن مایحتاج و از این قبیل در آن صورت پذیرد» (حائری، ۱۳۷۵: ۲۰).

ل: رویارویی عمودی و تماشای صحنه‌ها پس ورود:

غالب بناهای سنتی ایرانی احساس آشنای خود را با ورود به درون منتقل نموده‌اند. فضای سنتی ایرانی معمولا همیشه در جهت افق آن (در پلان) قابل ادراک نیست. بلکه ادراک پلان-های هندسی و پوزانده سنتی، در رویارویی عمودی و تماشای صحنه‌ها، در ترکیبات فضایی ممکن می‌گردد و لذا اوج اعجاز در اغلب خانه‌های ایرانی، بر سطح نماهای درون بیش‌تر است و این نکته اهمیت خطیر جداره‌ها در ادراک فضاها را خاطر نشان می‌کند. دیوارها از کف تا زیر سقف، طی حرکتی بالارونده پیوسته در تقسیم، اوج می‌گیرند، آنان وقفه‌های لحظه‌ای در تماشا دارند تا به بیننده فرصت تعقیب خطوط شکل دهنده به فضا را بدهند (عینی فر، ۱۳۸۲: ۷۲)

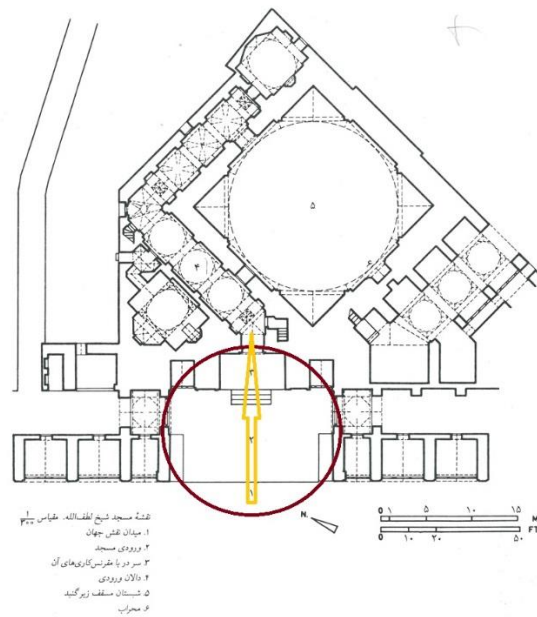
ط: استفاده از کشش فضایی جهت القای حس خصوصی یا عمومی بودن مسیرهای ارتباط دهنده

«استفاده از تاثرات روانی و کشش‌های فضایی جهت القای خصوصیت و عمومیت مسیرهای ارتباط دهنده (ابعاد و اندازه، وضعیت قرارگیری، سایه و روشن و...) در این مرحله از ورود می‌تواند و باید امنیت و استقلال درونی و بیرونی را تامین کند. طبیعی است توان اقتصادی...، رابطه‌ی غیر مستقیم ولی تعیین کننده با میزان این جدایی و رعایت سلسله مراتب محرمیت حریم‌ها داشته و تامین آن در واحدهای کوچک‌تر به طرق دیگر باید صورت پذیرد» (نادری آزاد، ۱۳۸۰: ۳۷)

ک: تسهیل، کنترل و طولانی نمودن مسیر حرکت از بیرون به درون

پس از آن با گذر از مسیر راهرو و غلامگردش، امکان حس تعادل کامل در ترکیب بندی عرصه-های مرتبه‌دار پدید می‌آید. «بنابراین یکی از اهداف مهم در طراحی فضای ورودی خانه‌ها تسهیل حرکت، بلکه کنترل آن و طولانی نمودن مسیر حرکت از بیرون به درون بوده است» (صارمی و رادمر، ۱۳۷۶: ۶۳)

مسجد شیخ لطف‌الله، یکی از زیباترین آثار معماری اصفهان در ضلع شرقی میدان نقش جهان و مقابل عمارت عالی قاپو واقع شده است. این بنا، بر خلاف الگوی سنتی مساجد ایرانی فاقد صحن و مناره است. یکی از ویژگی‌های این مسجد چرخش ۴۵ درجه‌ای نمازخانه مربع شکل آن نسبت به محور تقارن ورودی بناست، که هدف از آن تنظیم جهت ورود به فضای نمازخانه، رو به قبله است. به این منظور، در ابتدای ورود به ساختمان از طریق یک راهروی کم عرض، گردش ۴۵ درجه به سمت چپ و پس از طی مسافتی، گردش ۹۰ درجه‌ای دیگری به سمت راست طراحی شده است که باعث می‌شود ورود به فضای نمازخانه، رو به محراب و در جهت قبله صورت گیرد. این ویژگی، که به نظر می‌رسد ایده‌ی اصلی در طراحی این بنا بوده، موجب انحراف فضای نمازخانه مربع شکل از محور تقارن ورودی ساختمان و به سمت جنوب شده است. جابجایی فضای گنبدخانه و عدم تقارن در نمای ورودی ساختمان به وضوح دیده می‌شود. شگفتا، نه تنها موجب آسفتگی نشده، بلکه بر زیبایی بنا افزوده و آن را به یک ساختمان منحصر به فرد تبدیل کرده است (دهار، علی‌پور، ۱۳۹۲)

۵۱

(تصویر ۱)، پلان مسجد شیخ لطف‌الله همدان، (www.fardanews.com)

(تصویر ۲)، ورودی مسجد شیخ لطف‌الله همدان، (www.fardanews.com)

۴- مسجد امام اصفهان: موقعیت بنا، تعریف ورودی

این مسجد که ساختمان آن در سال ۱۰۲۰ هجری قمری آغاز و در سال ۱۰۲۵ به پایان رسید و برای تزئین آماده شد، از مهمترین مساجد عصر صفویه و در ضلع جنوبی میدان نقش جهان واقع است.

سر در اصلی مسجد با کتیبه، مقرنس کاری و کاشی کاری تزئین شده است. جلوخان ورودی مسجد، به تنهایی شاهکار معماری است. این جلوخان رو به شمال است که موقعیت میدان است ولی قبله در جهت غربی است. بنابراین می‌بایست این کجی و قناسی بر طرف شود. از این رو، از پیش تاق وارد دهلیز مدور می‌شویم که هیچ جهت خاصی ندارد. از سمت دهلیز وارد اتاق بلند ایوان شمالی می‌شویم و ناگهان از تاریکی به حیاط روشن چشم می‌گشاییم. این اساس حکمت این معماری است که از ظلمات وارد نور می‌شویم و اشاره‌ای است به آیه الکرسی و از طرف چپ دهلیز بیرون می‌آییم. از نکات قابل توجه این مسجد چرخش حساب شده‌ی فضای داخلی بنا نسبت به ورودی است که سبب می‌شود موقعیت محراب دقیقاً در جبهه قبله قرار گیرد (کیانی، ۱۳۹۳: ۱۰۹)

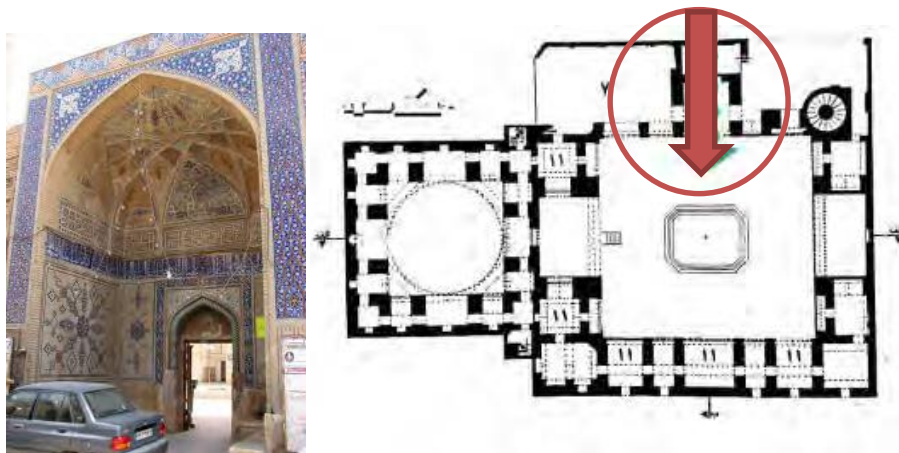
(تصویر ۳)، پلان و مقاطع مسجد امام اصفهان، (www.fardanews.com)

(تصویر ۴)، ورودی مسجد امام اصفهان، (www.fardanews.com)

۵-مسجد علی اصفهان: موقعیت بنا، تعریف ورودی

در قسمت شمال غربی و ورودی به مسجد الحاقاتی صورت گرفته که هیچ اتصالی با سازه قیلب نداشته و رج‌های آجرکاری این مطلب را به خوبی نشان می‌دهند. کاشی‌کاری‌های اطراف در ورودی اشعار حاکی از تعمیرات سردر بوسیله آقای شیخ‌زاده هراتی در سال ۱۳۲۳ هـ.ش می‌باشد (ماهر نقش، ۱۳۷۶: ۱۷۱)

(تصویر ۵)، پلان و تصویر ورودی مسجد علی اصفهان (www.fardanews.com)

۵- نتیجه‌گیری:

۱-۵- بررسی میزان هویت اسلامی در ورودی مسجد شیخ لطف‌الله، مسجد امام، مسجد علی اصفهان

نام مسجد	نقش نمادین	کیفیت تقعر	حرمت آفرینی	وجود تزیین در سردر	فضایی دروازه مانند	سلسله مراتب حرکت و دید
مسجد شیخ لطف‌الله اصفهان	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد
مسجد امام اصفهان	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد
مسجد علی اصفهان	متوسط	زیاد	متوسط	زیاد	زیاد	کم

همان‌طور که بیان شد ورودی‌ها قسمتی از مساجد هستند که شخص را برای بریدن از جهان بیرون (فضای شهری) و پیوستن به درون (عالم معنویت) آماده می‌سازند، و شخص مخصوصاً در ورودی‌های غیر مستقیم با مسافتی که برای رسیدن به داخل مسجد طی می‌کند افکار و روح و

روان خود را نیز آماده حضور در خانه خدا می‌کند و از اینجاست که ورودی از اهمیت ویژه‌ای در مساجد برخوردار است. با توجه به مرور ادبیات موضوع در خصوص دو مفهوم هویت اسلامی و ورودی مساجد، به این نتیجه رسیدیم که ۶ مقوله‌ی، نقش نمادین، کیفیت تقعر، حرمت آفرینی، وجود تزیین در سردر، فضایی دروازه‌مانند و سلسله مراتب حرکت و دید در عنصر ورودی دو مسجد شیخ لطف‌الله و امام اصفهان با شدت چشمگیری مشاهده می‌شود این در حالی است که مسجد علی اصفهان روند متفاوتی را نسبت به دو مسجد قبلی در رابطه با کیفیت های ورودی شاهد هستیم. این مسجد در سه کیفیت تقعر، وجو تزیین در سردر و فضایی دروازه‌مانند، به طور زیاد ارزیابی می‌شود و در دو مقوله نقش نمادین و حرمت آفرینی می‌توان آن را متوسط توصیف کرد، و در قسمت حرکت و دید با کیفیت کم ارزیابی می‌شود.

منابع:

علی دهار، رضا علی پور. ۱۳۹۲. تحلیل هندسی معماری مسجد شیخ لطف الله اصفهان جهت تعیین ارتباط هندسی نمازخانه با جلوخان ورودی ۴۰-۳۳. ۲۶. باغ نظر. بنا.

کیانی، محمد یوسف، (۱۳۹۳)، تاریخ هنر معماری ایران در دوره اسلامی، تهران: سمت

ماهرالنقش، محمود، (۱۳۷۶)، معماری مسجد حکیم، تهران: سروش

حائری، محمد رضا، (۱۳۷۵)، «طراحی مسکن امروزی و اصول معماری خانه‌های سنتی»، فصلنامه آبادی، سال ششم، شماره ۲۳، زمستان.

عینی فر، علیرضا، (۱۳۸۲)، «الگوی برای تحلیل انعطاف‌پذیری در مسکن سنتی ایران»، هنرهای زیبا (ص ۷۲)، شماره ۱۳، بهار، انتشارات دانشگاه تهران.

گروتز، یورگ، (۱۹۸۷)، زیباشناسی در معماری، پاکزاد، جهان‌شاه، همایون، عبدالرضا، چاپ پنجم، (۱۳۸۸)، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

نادری آزاد، بابک، (۱۳۸۰)، «ویژگی عملکردی مسکن در بافت سنتی»، معماری و فرهنگ (صص ۳۳-۳۴)، سال دوم، شماره ۸، بهار.

صارمی، علی اکبر و تقی رادمهر، (۱۳۷۶)، ارزش‌های پایدار در معماری ایران، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.

قطبی، ع، ۱۳۸۷، مفهوم هویت و معماری امروز ایران، آینه خیال، شماره ۱۰، صفحه ۷۸-۸۳

معلمی، م، ۱۳۸۷، هویت شهری، هویت مسکونی، مفاهیم گمشده امروزی، مجله معمار، شماره ۲۳، صفحه ۱۴۱-۱۴۲.

بمانیان، م، پور جعفر، م، احمدی، ف و صادقی، ع (۱۳۸۴) بازخوانی هویت معنوی و انگاره های قدسی

قاسمی، م، ۱۳۹۰، فرهنگ شهری: هویت بخشی به بافت های مسکونی، نشریه مدیریت شهری، شماره ۸ صفحه ۶۲-۷۷.

نصر، ۱۳۹۲، قطعات از هویت فیزیکی شهرهای ایران (دکتری) سرپرستی پایان نامه در برنامه ریزی شهری ، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی ،
واحد علوم و تحقیقات صفحه ۲۰

Davies, Nikolas, and Jokiniemi, Erkki (2008), Dictionary of Architecture and Building Construction Elsevier Ltd, First edition. Available at.

Hosseinzadeh Salaty, Saied Ali (2010), Salaty English-Farsi Dictionary, Babylon Ltd.